

Kolmas fennougristien kongressi

Viisi vuotta sitten, elokuussa 1965, esitti Neuvostoliiton tiedeakatemian jäsen professori Boris Serebrennikov Helsingissä pidetyn toisen kansainvälisen fennougristikongressin päättäjät kutsun saapua seuraavaan kongressiin Neuvostoliittoon. Unkarin oltua isäntämaana 1960, Suomen 1965 oli nyt Neuvostoliitto vuorossa. Kongressikaupungiksi lie nee aluksi ajateltu Moskovaa tai Leniniä, kansainvälisten kongressien tavallisia pitopaikkoja, mutta lopullinen valinta osui Viron pääkaupunkiin Tallinnaan. Erityisesti virolaisten ja suomalaisten kannalta ratkaisu tuntui onnistuneelta. Kun kongressin jäsenmäärä ei ylittänyt viittä sataa, voitiin osanottajat majoittaa vaikeuksitta Tallinnan hotelleihin sekä järjestää riittävät tilat esitelmöitsijöille.

Osanottajien nimiluettelossa mainittiin 19 maata, joista Euroopan ulkopuolelta 4: Amerikan Yhdysvallat, Japani, Intia ja Mongolia; kahdesta viimeksi mainitusta ei kuitenkaan ollut edustajia saapunut. Eniten osanottajia oli, kuten arvata saattaakin, Neuvostoliitosta, nimiluettelon mukaan 215. Näitä ei ollut ryhmitetty tasavaltujen tai autonomisten alueiden mukaisesti, mutta jos pidetään kotipaikkaa silmällä, oli virolaisia pyöreästi sata. Suomalaisia oli saman verran, unkarilaisia hieman vähemmän, noin 90. Yli kymmenen osanottajan pääsivät lisäksi Ruotsi ja Saksan Liittotasavalta, mutta molempien kohdalla kartuttivat lukua näihin maihin toisen maailmansodan jälkeen siirtyneet unkarilaiset ja virolaiset tutkijat. Ilmeistä joka tapauksessa on ja alamme edusta-

jien kannalta erittäin ilahduttavaa, että suomalais-ugrialaisten kielten tutkimus on 1960-luvulla jatkuvasti laajentunut. Vanhojen tutkimuskeskusten lisäksi on noussut uusia sekä Neuvostoliittoon että Yhdysvaltoihin. Näistä mainittakoon karjalaisalueelta Petroskoi, mordvalaisten Saransk, tšeremissien Joškar-Ola, votjakkien Iževsk ja syrjäänien Syktyvkar sekä amerikkalaisten Bloomington. Neuvostoliiton uusista keskuksista oli kaikista osanottajia 10—15, yhteensä noin 60. Heidän joukossaan on useita Tartossa opiskelleita ja korkeimman akateemisen oppiarvon saavuttaneita tutkijoita. Uusien keskusten ansiosta ovat aikaisemmin vähemmälle huomiolle jääneet suomensukuiset kielet saaneet oman kansan keskuudesta nousseita päteviä tutkijoita. Heidän yhteisenä esitelmäkieleinä oli kuitenkin venäjä.

Tallinnan kongressin presidenttinä oli Viron tiedeakatemian jäsen, Tarton yliopiston suomalais-ugrialaisten kielten professori Paul Ariste, pääsihteerinä kielen ja kirjallisuuden laitoksen (Keele ja Kirjanduse Instituut) johtaja kandidaatti Endel Sõgel. Lähinnä näiden kahden vastuulla oli kongressin onnistuminen. Heidän apunaan asioiden käytännöllisessä järjestelyssä oli sihteeristö, jonka muodostivat Madis Norvik, Helga Laanpere ja Aime Kährik. Kongressin presidentin Paul Aristen ohella kuuluivat sen johtoon varapresidentit Boris Serebrennikov, Eduard Päll ja Arnold Kask; sihteeristöä avustivat kielen ja kirjallisuuden laitoksen eri osastojen tieteelliset työntekijät. Laaja koneisto toimi hyvin, minkä ansiosta kongressi sujui kitkatto-

masti alusta loppuun. Mukana olleet suomalaiset ovat todenneet kongressin järjestelyn joka suhteessa onnistuneeksi. Kiitos tästä lankeaa sekä edellä nimeitä mainituille että muillekin järjestelytyössä mukana olleille. Tässä yhteydessä on myös aihetta mainita, että Tallinnan lehdistö käytti vähäisistä palstatiloistaan suuren osan kongressin tunnetuksi tekemiseen; mm. esitelmät ja niiden pitäjät lienee kaikki mainittu nimeltä.

Kongressin osanottajille on annettava tunnustus ahkeruudesta, sillä esitelmiä oli noin kolmesataa, ts. kolme viidestä oli sellaisen laatinut. Kuuntelijoita oli niin ikään runsaasti, sen sijaan esitelmien johdosta virinnyt keskustelu oli yleensä laimeaa. Tämä ehkä johtui siitä, että useat esitelmät olivat aiheeltaan suppeahkoja ja vaativat näin ollen yksityiskohtaisia tietoja alaltaan. Kun esitelmien pitäjät olivat alansa asiantuntijoita ja olivat myös huolellisesti puninneet sanottavansa, ei jäänyt paljontaan mahdollisuuksia lisätietojen antamiseen tai vastaväitteiden esittämiseen. Mielestäni olisi syytä harkita, eikö suppeita spesiaalikysymyksiä käsittelevät esitelmät olisi säästettävä pidettäväksi kotimaisilla foorumeilla ja pyrittävä löytämään laajakantoisempia aiheita kansainvälisiin kongresseihin. Vaihtoehtoisesti voisi tulla kysymykseen jokin kielitieteen osa-alue, johon esitykset läheisesti liittyisivät. Jos esitelmille asetettaisiin muitakin rajoituksia kuin kieliasua ja pituutta koskevia, päästäisiin ehkä tiedettä paremmin edistäviin tuloksiin. Nimistöntutkijakin näyttävät viime kongresseissaan tehneen rajoituksia, esim. viime vuonna Wienissä pidetyssä kongressissa käsiteltiin etupäässä vuoriin liittyvää nimistöä (ks. Anneli Räikkälä, *Virittäjä* 1969, s. 56). Esitelmien seuraamista tosin huomattavasti helpotti, että kukin osanottaja sai niiden lyhennelmät luettavaksi kahteen niteeseen koottuina monisteina ilmoittautuessaan järjestelytoimikunnalle.

Kaikille kongressilaisille tarkoitettu-

ja yleisistunnoissa pidettäviä esitelmiä oli kuusi, joista kolme pidettiin jo avajaispäivänä 17. elokuuta ja viimeinen päättäjäpäivänä 23. elokuuta. Avajaispäivän istunnossa esitelmöivät akateemikko Erkki Itkonen Suomesta, professori Bo Wickman Ruotsista ja akateemikko Gyula Ortutay Unkarista. Erkki Itkonen loi saksankielisessä esitelmässään katsauksen suomalais-ugrilaisen kielen tutkimuksen viimeaikaisiin saavutuksiin lähinnä äänne- ja muoto-opin alalla sekä eräisiin kielitypologisiin tutkimuksiin, joissa suomalais-ugrilaisilla kielillä on keskeinen asema. Bo Wickman käsiteli esitelmässään erityisesti Ruotsissa harjoitettua lapin kielen tutkimusta lähtien Björn Collinderista, jota hän englanniksi pitämässään esitelmässä luonnehti sanoilla »the grand old man of Finno-Ugric linguistics in Sweden». Lapin kielen tutkimuksella on Ruotsissa vanhat perinteet, koska lappalaiset kuuluvat Skandinavian vanhoihin kansallisuuksiin, ja lapilla on edelleenkin keskeinen sija suomalais-ugrilaisessa kielentutkimuksessa. Gyula Ortutay, jonka nimi on lehtemme lukijoille tuttu mm. v. 1962 julkaistun artikkelin »Unkarin kansanrunouden löytämisen ensi vaiheet» perusteella, käsiteli plenaariesitelmässään unkarilaisissa kansantarinoissa esiintyviä arkaistisia piirteitä.

Toisen kongressipäivän yleisistunnossa esitelmöi tri Karin Mark, tunnetun virolaisen kielentutkijan Julius Markin tytär. Tämä esitelmiä, jota jo ennakoita jännittyneinä odotettiin, kuului lähinnä antropologian alaan, ja siinä esitelmöitsijä pyrki antamaan vastauksen vanhaan kiistakysymykseen, miten suomalais-ugrilaiset kansat on ryhmiteltävä rodullisesti ja miten erilaiset rotupiirteet ovat selitettävissä. Kielisukulaisuus ja rotusukulaisuus eivät suinkaan aina liity toisiinsa, kuten tutkijat ovat jo aikoja sitten osoittaneet. Karin Mark erotti esitelmässään, joka perustui hänen kuluvana vuonna julkaisemaansa teokseen »Zur Herkunft der finnisch-ugrischen Völker

vom Standpunkt der Anthropologie», kolme suurrotua: europidit, mongolidit ja negridit. Suomalais-ugrialaisten kansojen osalta voivat tulla kysymykseen vain kaksi ensin mainittua. Tutkimustaan varten tri Mark on kerännyt vuosina 1955—1969 laajan aineiston käyttäen yhdenmukaista menetelmää mittauksissaan. Vain unkarilaiset ovat jääneet ulkopuolelle, heidän rodullinen kokoomuksensa on jätetty omien tutkijoiden selvittäväksi. Tuloksien ryhmittelemiseksi tri Mark on ottanut käytäntöön erityisen mongolidisuusindeksin, johon sisältyy europidisen ja mongolidisen päärodun toisistaan erottavia pään ja kasvojen piirteitä. Tri Markin tutkimustulosten mukaan, joita tässä ei ole mahdollista yksityiskohtaisemmin selostaa, olisi läntisimmissä suomalais-ugrialaista kieltä puhuvissa kansoissa eniten europidisia piirteitä ja itäisimmissä taas mongolidisia. Tämä merkitsee sitä, että Suomen ja Viron läntisten maakuntien väestö on rodullisesti selvästi europidista, kun taas itäsuomalaisissa ja -virolaisissa esiintyy, tosin vähäisessä määrin, mongolidisia piirteitä, mikä yhdistää heidät rodullisesti muihin itämerensuomalaisiin. Kaikkien Euroopassa asuvien suomalais-ugrialaisten osalta jää mongolidisten piirteiden määrä kuitenkin alle 50 prosentin, sen sijaan Siperiassa asuvat vogulit ja ostjakit ylittävät mainitun luvun. Silti ei näitä obinugrilaisiakaan voida pitää tyyppillisinä mongolidisen suurrodun edustajina. Lappalaiset ja useimmat muutkin suomalais-ugrialaiset kansat tri Mark vie uralilaiseen rotuun. Se on puolestaan muodostunut kahdesta pääaineksestä: mongolidisesta ja europidisesta (ns. protoeurooppalaisesta). Nykyisten itämerensuomalaisten esivanhemmat näyttävät saapuneen idästä Suomenlahden ja Itämeren tuntumaan kolmannella vuosituhannella ennen ajanlaskumme alkua. Näin ollen ulottuisivat varhaiskantasuomalaisen kieliyhteisön juuret runsaasti neljäentuhatta vuotta ajassa taaksepäin. Itämerensuomalaisten rodullinen erilais-

tuminen tapahtui tri Markin mukaan heidän joutuessaan selvästi europidisten kansojen, balttilaisten ja germaanien, naapuruuuteen. Suomessa on sitten myöhemmin vaikuttanut europidisen aineksen lisääntymiseen ruotsalainen asutus etenkin maan länsi- ja lounaisosassa.

Vasili Lytkin käsitteli täysistunnossa 19. elokuuta pitämässään esitelmässä pääpainottomien tavujen, lähinnä toisen tavun vokaalista. Tässä kohden suomalais-ugrialaisten kielten tutkimus on viime aikoina suuresti edistynyt, kuten Erkki Itkonen totesi omassa esitelmässään. Huomattavia ansioita kyseisellä kielentutkimuksen lohkollla on permiläisiin kieliin ja niiden historiaan syvällisesti perehtyneellä prof. Lytkinillä. Suom.-ugri. aineiston perusteella, jossa permiläisillä kielillä on runsas osuus, Lytkin päätyy siihen, että nykyiset suhteet voidaan selittää parhaiten lähtemällä vartaloista, joissa toisen tavun vokaalina on ollut joko *a* (*ä*) tai *e*. Sama käsitys on jo pitkään aikaa ollut myös meikäläisillä suom.-ugri. kielten tutkijoilla.

Päättäjäpäivän yleisesitelmän piti György Lakó. Hän käsitteli siinä unkarilaista kielentutkijaa ja astronomia János Sajnovicsia, jonka teoksen »Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse» ilmestymisestä tuli tänä vuonna kuluneeksi kaksisataa vuotta. Sajnovics oli koulutukseltaan varsinaisesti matemaatikko ja astronomi ja oli näiden alojen edustajana retkikunnassa, joka v. 1769 lähti suorittamaan tähtitieteellisiä mittauksia Norjan Vardöhön (Vuoreijaan). Retkikunnan johtajana toimi Maximilian Hell, jonka oppilaita Sajnovics oli, ja kun Hellille olivat tuttuja eräiden kielentutkijoiden esittämät ajatukset unkarin ja lapin sukulaisuudesta, hän päätti ottaa mukaansa syntyperäisen unkarilaisen, koska sellaisen olisi helpompi havaita mahdolliset yhtäläisyydet. Lapin kieleen Sajnovics tutustui vasta Norjan-matkallaan. »Demonstratio» ilmestyi ensimmäisen kerran Kööpenhaminassa 1770 mutta jo samana

vuonna vähän korjattuna ja täydennettynä myös Unkarissa. Vertailevan suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen alalla Sajnovicsilla on uranaukaisijan asema, kuten Lakó totesi. — Taitavasti laadittua ja oivallisella viron kielellä pidettyä esitelmää seurasi salintäyteinen kuulijakunta herpaantumattomalla mielenkiinnolla.

Täysistuntoesitelmät, joita edellä on lyhyesti selostettu, ovat ilmestyneet aikakauslehdessä »Sovetskoje finno-ugrovedenije», jonka 3. numeron ne muodostavat. Muut esitelmät pidettiin jaostoissa, joita oli kaikkiaan 14. Kielitieteellisiä esitelmiä pidettiin 7 jaoksessa, jotka olivat lyhyesti otsikoiden: Itämerensuomalaiset kielet, Lapin kieli, Volgalaiset kielet, Permiläiset kielet, Ugrilaiset kielet, Samojedilaiskielet ja Yleinen suomalais-ugrilainen kielitiede. Muut jaokset olivat Kansatiede, Kansanmusiikki, Uskomukset ja tavat, Kirjallisuus, Arkeologia ja Antropologia. Suomalaisen tutkijoiden osuus koko määrästä oli pyöreästi 40 esitelmää, jotka jakautuivat siten, että kielitieteen alalta oli 20, muilta aloilta samoin 20. Vahvasti edustettuina olivat kielitieteen puolella vain itämerensuomalaiset kielet, muilla lohkoilla suomalaisten esitelmät olivat pienenä vähemmistönä. Nuoria suomalaisia tutkijoita tarvittaisiin välttämättä myös etäsukukielten puolelle nykyistä paljon enemmän.

Esitelmät pysyttelivät aiheidensa puolesta enimmäkseen entisillä, metodisesti kehitetyillä tutkimusaloilla. Suosituimpia aihepiirejä olivat historiallinen ja vertaileva äänne- ja muotooppi, fonologia, leksikologia ja syntaksi. Selvästi taka-alalla olivat uudemmat suunnat, esim. generatiivinen kielentutkimus, glossemiikka ja kielisosiologia. Uusia ja arvokkaita tutkimustuloksia ovat saavuttaneet etäisten kielisukulaistemme omasta keskuudesta lähteneet tutkijat. Mikäli olosuhteet Neuvostoliitossa pysyvät nykyiseen tapaan suotuisina kansallisten vähemmistöjen kieli- ja kulttuuri- muotojen tutkimukselle, voidaan jatkoa odottaa luottavaisin mielin.

Kongressin isäntämaassa Virossa on viime ja tänä vuonna ilmestynyt harvinaisen runsaasti itämerensuomalaisten kansojen kieliä ja vanhaa kulttuuria valottavia teoksia. Enimmät näistä ovat valmistuneet Tallinnassa sijaitsevan Viron tiedeakatemia alaisessa kielen ja kirjallisuuden laitoksessa, mutta myös Tarton yliopiston opettajat ovat ahkeroineet omalla tahollaan. Tutkimustyön kannalta tiedeakatemia on suotuisampi paikka, koska siihen kuuluvien laitosten työntekijöillä ei ole opetusvelvollisuutta kuten yliopiston opettajilla. Virittäjän tässä ja seuraavassa numerossa esitellään lehden edustamiin aloihin liittyviä uusia teoksia.

Viron tiedeakatemia, joka ensi kädessä huolehti kongressin isännyydestä, oli kutsunut osanottajat taloonsa kylästä-mään avajaispäivän iltana. Erityisenä huomaavaisuutena kongressia kohtaan on pidettävä Tallinnan kaupungin järjestämää vastaanottoa 18. 8. sekä Eestin NSV:n ministerineuvoston toimeenpanema päätätäjaisillanviettoa lauantaipäivänä 22. päivänä elokuuta. Edellisen tapahtumapaikkana oli kaupungin vanha tyylikäs raatihuone, jälkimmäisen uudenaikaista arkkitehtuuria edustava kahvila Tuljak, johon saatiin lisätilat kätevästi järjestetyksi viereisestä kasvitieteellisen puutarhan rakennuksesta. Nämä vastaanotot säilyvät kongressilaitten kiitollisessa muistossa.

Kaunis elokuinen viikko ystävällisten ja vieraanvaraisten virolaisten parissa kului yllättävän nopeasti, ja ero Tallinnan satamaan saapuneesta runsaslukuisesta saattajajoukosta oli kaipauksen sävyttämä. Lämmin ilmapiiri, joka kongressissa vallitsi, seurasi kuitenkin osanottajia ja antoi aihetta uskoa, että se säilyy myös vastaisuudessa ja saa eri kansallisuksia olevat tutkijat työskentelemään yhteisvoimin uusien tai nyt avoimiksi jääneiden kysymysten ratkaisemiseksi. Onnistuneesta kongressista sydämmelliset kiitokset sen järjestäjille ja suosijoille. Acti labores iucundi.

VEIKKO RUOPPILA